

Deze Nederlander bestuurt Duitslands belangrijkste protestantse godshuis

Religie en Filosofie

Annemieke Hendriks– 12:23, 20 december 2017

Lammert Wijma in de Berlijnse Dom. © foto Marcel Schwikerath **Interview**

Lammert Wijma's eerste jaar als baas van de Berlijnse Dom zit erop. Jawel, een Nederlander bestuurt Duitslands belangrijkste protestantse godshuis. Met groot gevoel voor de praktische en historische eigenaardigheden daar aan de Lustgarten.

'Op het moment dat ik werd gekozen tot de voorzitter van de Berlijnse Dom, raakte ik ook meteen mijn naam kwijt. Dat was begin dit jaar, en ging werkelijk op de seconde: 'Herr Wijma, accepteert u uw functie?' 'Ja, graag.' 'Van harte gelukkigewent, Herr Vorsitzender!' Onze kerk is zeer Duits-hiërarchisch georganiseerd, dat heb ik niet kunnen veranderen. En de kledingvoorschriften heb ik ook niet losser kunnen krijgen, zelfs niet bij interne vergaderingen. Voor een Duitser is iets wat niet op papier staat, niet toegestaan. Een Nederlander redeneert anders: als niet op papier staat dat iets verboden is, mag het.'

Lammert Rapke Wijma (Burgum/Bergum 1969) bekleedt het hoogste ambt van het belangrijkste Berlijnse godshuis, officieel de 'hoofdpreek- en domkerk te Berlijn'. Let wel, benadrukt Wijma, niet ván Berlijn, al menen sommigen van wel. Hij lacht dat weg. "Deze kerk heeft een uitzonderlijke positie. In het register staat dat het Domkirchenkollegium, dat zijn wij als bestuur, de eigenaar van de Dom is, en niet een Berlijnse kerkgemeente. Wij staan ook niet onder het gezag van een lutherse bisschop, welke dan ook. Nooit heeft een bisschop het in dit gebouw voor het zeggen gehad."

Dus ontvangt hij, als Hausherr, bisschoppen - of ze nu rooms zijn of evangelisch (protestants) - boven aan de grote trap, vanuit de hoogte. "Ik moet een duidelijk teken afgeven dat ze hier niet boven mij in de hiërarchie staan." Staatshoofden begroet hij daarentegen altijd onder aan de trap, voegt hij toe, laatst nog de Zweedse koning. "Dan speel ik uit hoffelijkheid een nederiger rol."

Privékerk

De Berlijnse Domkerk is nu evangelisch-luthers. Het gebouw heeft zijn unieke eigendomsstructuur aan zijn geschiedenis te danken. Wijma: "Duitslands laatste keizer, Wilhelm II uit het vorstenhuis Hohenzollern, heeft de Dom als privékerk in zijn paleistuin gebouwd, de Lustgarten. Dat is nog steeds ons formele adres." De keizer was calvinistisch in een lutherse omgeving. Daarom wilde hij een eigen kerk, pal naast zijn stadspaleis. Toen de Dom in 1905 was voltooid, gaf hij zijn kerk gewoon een aparte status, buiten de evangelische orde om. "En er staat nog steeds een calvinistische preekstoel in de kerk."

Berliner

Dom © Ansgar Koreng - CC BY 3.0 (DE)

Lammert Wijma gaat voor naar zijn kamertje in de nok van de Dom. Dat is een ware avonturentocht: eerst met een simpel stalen liftje en dan verder omhoog klauteren, onder meer via ijzeren trappetjes die over de bolle kant van booggewelven hoog in de kerk zijn gelegd, langs een

groot glazen daklicht en een ziekenboek van beelden zonder hoofd en gehavende engeltjes. Bijkomend voordeel van zijn sluiproute is dat Wijma niet al te strak in het pak hoeft te zitten, want niemand ziet hem. Zo heeft hij nu geen stropdas om. "Maar in mijn kamertje hangen er verschillende."

Het voorzitterskamertje is, zoals hij aangeeft, nogal 'kaal-calvinistisch'. Hij wijst op het kleine portret van prinses Louise-Henriëtte van Oranje, de markante kleindochter van Willem de Zwijger. Met een afbeelding van Maarten Luther siert ze zijn sobere vertrek op. "Louise-Henriëtte heb ik zelf toegevoegd. Als ingehuwde keurvorstin van Brandenburg ligt ze in onze grafkelder: een aardige verbinding tussen de Dom en Nederland."

Lammert Wijma is luthers van huis uit. "De enige lutherse diensten in Friesland vonden in Leeuwarden plaats", vertelt hij. "Daar gingen wij elke zondag heen. In 1987 heb ik, als tiener, mijn aanstaande vrouw ontmoet: een Oost-Berlijnse, en helemaal niet luthers of zo. Ik ging rechten studeren en in 1995 ben ik hiernaartoe gekomen. Toen zocht ik een kerk waarin ik mijn religieuze identiteit herkende. In de Dom voelde ik me thuis." Al snel werd Wijma actief in de kerk, terwijl hij werkte in het educatieve circuit. Sinds 2001 zit hij in het bestuur, nu dus als voorzitter. Hij puft nog uit van het Luther-jaar, dat op 31 oktober - precies 500 jaar na de belangrijkste 'wapenfeiten' van de reformator - ten einde ging.

De

Berlijnse Dom en het Stadtschloss rond 1900. © Wikimedia

Wijma resideert in hartje Berlijn. De straatnamen die zijn kerkhuis omgeven, leggen de weerbarstige Duitse geschiedenis bloot. Wijma ziet uit op de Karl-Liebknecht-Straße, naar de Duitse revolutionair die als straatnaam de Deutsche Demokratische Republik heeft overleefd. Ook kijkt hij neer op het nieuwe Humboldtforum, dat nauwgezet is herbouwd in de gedaante van het Stadtschloss, het Hohenzollernpaleis dat door de DDR in 1950 werd opgeblazen. "Ook in de toekomst zal de Berliner Dom het beeld hier wel enigszins domineren", zegt Wijma met gevoel voor understatement. Het Humboldtforum is uitgestrekt maar laag. De Dom is ruim honderd meter

hoog, terwijl niet eens alle torens na de oorlog zijn hersteld. "Na de geallieerde bombardementen stonden hier alleen de wanden nog overeind." Van buiten een wat onevenwichtige moloch, is de kerk van binnen weer grandioos na de renovatie, die is begonnen door de DDR en voltooid werd met West-Duits geld.

Waarom heeft de toch niet zo kerkvriendelijke, socialistische Oost-Duitse staat de wederopbouw van de Dom eigenlijk ter hand genomen?

"De DDR begon in de jaren zeventig op de plek van het opgeblazen stadspaleis met de bouw van het Palast der Republik, dat nu weer is afgebroken voor het Humboldtforum. Een ruïne pal naast dat volkspaleis vond de DDR-leiding geen pas geven. Bovendien was de staat uit op internationale erkenning. Daarbij kon men de grote Duitser Maarten Luther goed gebruiken."

Wijma voegt nog iets verrassends toe. "Omdat de kerk verwoest was, vonden de naoorlogse diensten tot aan de renovatie plaats in de grafkelder, de Hohenzollerngruft. De grafkisten van de vorsten uit vele eeuwen, grotendeels uit de katholieke voorgangerkerk, heeft men gewoon wat terzijde geschoven."

Daar in de catacomben ruikt het anders behoorlijk muf.

"Daarmee zitten we wel in de maag, zeker nu de grafkelder voor het publiek is opengesteld. Die doet qua Europese geschiedenis namelijk niet onder voor de beroemde Weense Kapuzinergruft van de Habsburgers. Gelukkig hebben we nu geld bijeen voor een flinke opknapbeurt."

Wordt er eigenlijk nog begraven?

"Nee, dat willen we niet. Het tijdperk van de Duitse monarchie is in 1918 afgesloten. Begrafenisplechtigheden kunnen weer wel, voor Duitse staatshoofden of zelfs voor de Hohenzollern. Ik heb goed contact met de Hausherr van de Hohenzollern-familie, Georg-Friedrich; we zijn leeftijdgenoten. Maar ons bestuur bepaalt wat er in de grafkelder gebeurt."

Het

interieur van de Domkerk. © Robert MacGregor - Wikimedia

De Dom heeft, als Duitslands belangrijkste evangelische godshuis, ook een symboolfunctie. "De dit jaar overleden oud-bondspresident Roman Herzog heeft hier een 'Staatsakt' gekregen, het

allerhoogste ceremonieel. Dat is best pikant. Ik sta er dan op dat in onze kerk het verschil te zien is tussen de kerkelijke plechtigheid en de staatsceremonie. In Duitsland is de scheiding tussen kerk en staat minder streng doorgevoerd dan je zou verwachten. In Nederland kan het niet, een staatsceremonie in een kerk. Nee, begrafenissen van het koninklijk huis in de Nieuwe Kerk te Delft zijn formeel een privé-aangelegenheid. Welnu, onze oplossing is de kerkelijke afscheidsrituelen voor het altaar te houden, terwijl de staatsmacht de lessenaar ter rechterzijde gebruikt, met het wapen van de Bondsrepubliek erop. Bij het afscheid van Herzog hebben we voor het eerst toestemming gegeven om het Duitse volkslied te spelen - jawel, in onze kerk."

De kerk wordt wel 'Duitslands beste lobbyist' genoemd. Het arme Berlijn was bijvoorbeeld met vele miljoenen euro's de grootste financier van de Duitse Kirchentag 2017. Het Berlijnse bestuur heeft, zegt Wijma, zelfs een vertegenwoordiger in het Dom-bestuur, net als de bondsregering.

Beneden laat hij zien hoe de religieuze en de staatsfunctie van de kerk 'hopeloos door elkaar lopen'. Hij zegt het met gevoel voor de ironie van de geschiedenis. "Of je kijkt naar het altaar, met daarboven vier standbeelden van de grote reformatoren. Of je kijkt de andere kant uit, naar de keizerlijke loge met het grote staatswapen in goud, en daarboven vier standbeelden van keurvorsten. Wilhelm II keek vanzelfsprekend neer op de voorganger aan het altaar."

De keizer was tenslotte ook het hoofd van de Duitse evangelische kerk. Sterker nog, voegt Wijma toe: "Formeel maakt de Duitse kerk deel uit van de staat. In Nederland is dat ondenkbaar. De staat heft hier namens de kerken belasting van de leden. Als je geen kerklid meer wilt zijn, moet je dat voor de rechtbank officieel laten verklaren. Dan moet je nog naar de belastingdienst..."

Buiten bij de ingang wordt de bezoeker verwelkomd met wandreliëfs van Maarten Luther, samen met onder meer keizer Karel V. Eronder waarschuwen spandoeken meertalig voor 'haat die de ziel schaadt', en een geschilderde gevarendriehoek op de grond voor zakkenrollers. "We hadden ook allemaal waarschuwingsstickers opgeplakt, maar die worden zelf telkens gestolen." Dat zal bij alle drukte in de toekomst niet minder worden, vreest Wijma.

De Lustgarten wordt een hotspot, met het Humboldtforum als museumcomplex en een nieuw U-Bahnstation. "Alleen wijzelf hebben nu al 750.000 bezoekers per jaar - betalende ja, we hebben de inkomsten voor bezoek en concerten helaas hard nodig. Maar wat doen we straks bijvoorbeeld met al die toeristen die niet per se naar kerk of musea willen, maar wel naar de wc? We hebben maar één buitentoilet, en de Berlijnse Senaat heeft zijn samenwerking met die toilettenfirma juist beëindigd."

Dan diplomatiek: "Wij begroeten het zeer dat de Senaat zelf een toilettenconcept aan het maken is. Maar wat wij daarvan tot nu toe hebben gezien, roept genoeg vraagtekens op."

Vooralsnog wordt het Kerstfeest weer de jaarlijkse uitdaging. Gelukkig heeft de Domkerk een Nederlander als baas. "Voor mij is de kerstavond niet met het kerstgevoel verbonden. Ik ben op 24 december dus gewoon serviceverlener. Want hier is dat hét kerstmoment."

Eerst even bezinnen en dan de dure cadeaus openrukken.

"Ja, het is traditie eerst naar de kerk toe te gaan, of men nu kerkelijk is of niet. Op 24 december hebben we aan de lopende band kerstvieringen, er komen tienduizenden mensen."

Duitsers zijn die avond heel opgewonden, vertelt hij. "Alles moet met de Kerst sowieso precies zo verlopen als zij in hun hoofd hebben, dus perfect en in de juiste volgorde. Als om te beginnen de kerk dan vol blijkt, maakt dat niet het beste in de Duitse medemens los, zelfs niet in de kerstnacht."

Hij heeft strategieën ontwikkeld om opgefokt gedrag te pareren. "We plaatsen de wachtrij in de Lustgarten zelf, zo ver mogelijk van de kerkdeuren vandaan. Met kerstmuziek via luidsprekers proberen we de stemming daar al minder agressief te maken."

De lutherse liturgie is veel minder sober is dan de Nederlandse protestantse. Zo verzamelen de kerkgangers zich voor het altaar om brood (ouwel) en wijn uitgereikt te krijgen.

"Inderdaad, net als in de rooms-katholieke kerk. Maar bij ons krijgen alle mensen echte wijn. Toen ik hier twintig jaar geleden begon, kon dat nog op de gebruikelijke wijze. Maar duizend of meer mensen rond het altaar is niet te doen, zeker niet in de kersttijd. We hebben nu verschillende uitreikpunten voor brood en wijn gecreëerd. Dat is een flinke logistieke operatie, die niet alle kerkgangers kunnen waarderen."

Lammert Wijma vertelt dit alles met pretoogjes. Hij is hier als een vis in het water. Behalve dan wanneer hij mij uitgeleide wil doen. Dan probeert hij, nog in Nederlandse gesprekssferen, de grote toegangsdeur open te trekken. Er komt geen beweging in: in Berlijn moet je zulke deuren van binnenuit opendúwen.